

amaritudinis vel doloris etc. Atqui ut occasionem errandi praebet intellectui, deberet non repraesentare suam dispositionem. Ergo sensus consideratus, ut res quaedam, non potest dici causaliter falsus.

PROBATUR SECUNDA PARS.

Sensus, ut in anteriori Thesi ostensum est, potest aliquando rem sensibilem repraesentare aliter quam est. Atqui in tali casu potest cau- sare intellectui falsam aestimationem de re. Ergo sensus, prout est re- praesentativus rerum sensibilium, potest esse occasionaliter falsus.

PROBATUR TERTIA PARS.

Intellectus humanus vel decipitur a sensu circa sensibile proprium vel circa sensibile commune, vel circa sensibile per accidens. Atqui in quacumque hypothesi potest homo corrigere errorem vel saltem suspicari de falsitate sensus. Ergo intellectus humanus non necessario decipitur a sensu.

a) *Prob. min. quoad primam partem.* Sensus non fallitur circa sensibile proprium nisi vel ob infirmitatem organi vel ob medii imperfectionem. Atqui homo potest utrumque deprehendere, vel per eundem vel per aliud sensum, vel per reflexionem intellectus. Ergo error sensus circa sensibile proprium corrigi potest ab homine.

b) *Prob. min. quoad secundam partem.* Sensus fallitur circa sensibile commune tantum per accidens, ita ut error corrigi possit vel per aliud sensum, vel per intellectus reflexionem in praeteritam experientiam, mediatis certissimis rationis principiis. Atqui si ita, intellectus potest corrigere errorem, vel suspicari de falsitate sensus. Ergo error sensus circa sensibile commune non necessario decipit hominem.

c) *Prob. min. quoad tertiam partem.* Sensibile per accidens est obiectum *soli* intellectus, cui proponitur a sensibus per ea, quae sensus percipiunt *per se*. Atqui circa huiusmodi i. e. sensibilia per se, sive propria sive communia, ostensum est intellectum non necessario falli. Ergo neque potest falli necessario circa sensibile per accidens. Ad rem S. Thomas (1). « Si ergo comparetur sensus ad intellectum prout est « res quaedam, sic nullo modo est falsitas in sensu intellectui compa- « rato: quia secundum quod sensus disponitur, secundum hoc dispo- « sitionem suam intellectui demonstrat; unde Augustinus dicit in aucto- « ritate inducta (in arg. 2. huius quaest.), quod non possunt omnino « enuntiare nisi affectionem suam. Si autem comparetur ad intellectum « secundum quod est repraesentativum alterius rei; cum quandoque « repraesentet ei aliter rem quam sit, secundum hoc sensus falsus di- « citur, inquantum natus est facere falsam existimationem in intel- « lectu, quamvis non necessario faciat, sicut et de rebus dictum est: « quia intellectus sicut iudicat de rebus, ita et de his quae a sensibus « offeruntur. »

(1) QQ. dd. de Ver. q. 1. a. 11.

QUAESTIO VIII.

DE CERTITUDINE.

PRAENOTIONES.

DE VARIIS MENTIS NOSTRAE STATIBUS RELATE AD VERITATEM.

239. Quum intellectus noster propter suam imperfectionem nequeat in omnibus iudiciis aequaliter perspectam habere convenientiam vel disconvenientiam praedicati cum subiecto, in qua formalis ratio veritatis perficitur; necesse est ut variis sint mentis nostrae status relate ad veritatem, nempe vel *nescientiae*, vel *ignorantiae*, vel *erroris*, vel *dubii*, vel *suspicionis*, vel *opinionis*, vel *certitudinis*.

a) *Nescientia est simplex negatio scientiae.*

b) *Ignorantia est parentia scientiae debite.*

c) *Error est actus quo intellectus falsum iudicium de re profert.* Et ideo « addit actum quedam super ignorantiam; potest enim esse « ignorantia sine hoc quod aliquis de ignotis sententiam ferat, et tunc « est ignorans et non errans » (1). *Stabilis adhaesio mentis iudicio er- roneo est habitus erroris.*

Nota. Si modo dicta conferantur cum his, quae ex S. Thoma retulimus de oppositione *negativa*, *privativa*, et *contraria* (n. 229. II.), apparet nescientiam opponi veritati *negative*, ignorantiam *privative*, errorem *contrarie*.

d) *Dubium est suspensio iudicij inter utramque contradictionis par- tem.* Quae quidem suspensio, si procedat ex eo quod nulla ratio pro quacumque parte appareat, constituit *dubium negativum*. Si autem procedat ex apparenti aequalitate rationum pro utraque parte militantium, constituit *dubium positivum*. Quod si mens quamvis neutri parti assentiatur, incipiat inclinari potius in unam partem quam in aliam propter aliquod *leve signum*, dicitur *suspicari*. Quare

e) *Suspicio est inclinatio mentis in unam contradictionis partem pro- pter leve signum, citra quemcumque assensum.*

f) *Opinio est adhaesio mentis uni parti contradictionis cum for- midine oppositi.* Quae formido fundatur in cognito periculo errandi propter apprehensam probabilitatem veritatis in iudicio opposito; atque procedit ex eo quod motivum inclinans intellectum ad unam partem non habet sufficientem vim ad eum determinandum.

g) *Certitudo est firmitas adhaesionis virtutis cognoscitivae in suum cognoscibile* (2). Quapropter *primario* et *essentialiter* dicitur de potentia

(1) Cfr. 1. 2. q. 40. a. 2. ad 3. et 2. 2. q. 18. a. 4.

(2) S. Th. 3. Sent. Dist. 26. q. 2. a. 4.

cognoscitiva, *secundario* et *participative* dicitur de omni eo quod a vi cognoscitiva movetur infallibiliter in finem suum. Sic natura dicitur certitudinaliter operari, quia movetur infallibiliter a divino intellectu in suum finem; atque appetitus cognoscitivus certitudinaliter tendit in proprium obiectum a potentia cognoscitiva propositum (1). Attamen quum certitudo intellectus humani formaliter sit in iudicio, bene definitur: *determinatio mentis ad unam partem contradictionis absque formidine oppositi*. Et sane certitudo cognitionis habetur quando cognoscens absque ulla formidine existimat rem esse id quod est. Iamvero intellectus noster hanc aestimationem seu affirmationem format in iudicio. Ergo (2).

h) Divisiones certitudinis. Certitudo a modernis dividi solet in *subjectivam* seu *formalem* et *objективam* seu *causalem*.

Subjectiva est ea, quam supra descripsimus, nempe firmitas assensus intellectivi uni parti contradictioniae absque formidine oppositi.

Objektiva est dignitas rationum vel intrinsecarum (ut accidit in intellectu principiorum et in demonstratione scientifica), vel extrinsecarum (ut accidit in fide) postulans assensum firmum utpote connexa cum objektiva rei veritate.

Certitudinem subjectivam subdividunt in *adaequatam* et *per se* seu *simpliciter* dictam, atque *inadaequatam* seu *per accidens* et *secundum quid* dictam. Prima seu *adaequata* est ea quae procedit vel ab immediata evidentia veritatis vel a tali rationum vel testimonii dignitate, quae sit semper connexa cum objektiva rei veritate. Secunda seu *inadaequata* est ea quae neque procedit ab immediata evidentia veritatis, neque a sufficienti rationum vel testimonii dignitate, quae proinde non est semper connexa cum objektiva rei veritate. De hac loquitur Aristoteles (3), quum docet ex prava consuetudine et educatione et affectione voluntatis erga auctorem aliquem, vel ex falso syllogismo oriri in nonnullis opinantibus firmitatem adhaesionis ad suas opiniones, non minorem, quam habeant scientes ad conclusiones recte in prima principia resolutas.

(1) Cfr. 1. 2. q. 40. a. 2. ad 3. et 2. 2. q. 18. a. 4.

(2) Cfr. qq. de Verit. q. 6. a. 3. et Summam 2. 2. q. 9. a. ad 1.

(3) II. Metaph. text. 14.

THESIS XVI.

Causa certitudinis intellectualis est non solum a) evidentia sive immediata sive mediata movens intellectum per intrinsecam veritatis visionem; sed etiam b) quum haec haberit nequit, est auctoritas alicuius fide digni movens extrinsece intellectum per imperium voluntatis fundatum in iudicio certo de testificantis credibilitate.

PRAENOTIONES.

240. I. *Evidentia* generatim accepta est ea obiecti perspicuitas, quae necessario movet potentiam cognoscitivam ipsi proportionatam, ad illud percipiendum.

II. Eae *veritates* dicuntur *evidentes* nobis, quae per virtutem luminis intellectualis, nobis a Deo inditi, flunt intellectui nostro manifestae vel *immediate* ita ut cognitis terminis intellectus determinetur necessario ad firmiter eis adhaerendum (talia sunt *prima principia*); vel *mediate*, idest per scientificam demonstrationem, vi cuius conclusio secundum actum rationis in principia per se visa resolvitur (hae sunt *veritates seu conclusiones scientificae*). « In intellectu principiorum causatur » *determinatio ex hoc*, quod aliquid *per lumen intellectus* sufficienter « inspici per ipsum potest: in scientia vero conclusionum causatur « *determinatio ex hoc*, quod conclusio secundum actum rationis in principiis per se visa resolvitur... Ideo certitudo, quae est in scientia et « in intellectu, est ex ipsa evidenter eorum, quae certa esse dicuntur » (1). Quomodo autem resolutio conclusionum fiat in prima principia, quae sunt per se immediate visa, et quomodo ex his principiis universalibus omnia principia sequantur, tamquam ex quibusdam rationibus semiinalibus, dicemus in 3. parte Logiae Maioris (2).

III. *Divisiones evidentiae.* Moderni dividunt evidentiam in *formalem* et *materialem*; hanc autem subdividunt in *objективam* et *subjectivam*. Vocant evidentiam *materiale* ipsam rem quae fit evidens; *formalem* ipsum lumen intellectuale quo res fit evidens intellectui, *objективam* autem vocant ipsum *objiectum* intelligibile quatenus actu illustratur lumine intellectus; tandem evidentiam *subjectivam* dicunt ipsam mentis intuitionem, quae per lumen intellectuale videt obiectum ab eodem lumine illustratum.

IV. Nos in Thesi accipimus *evidentiam objективam* non *solitarie* et in *potentia*, sed *in actu*, quatenus nempe actu coniungitur cum *evidentia*

(1) S. Th. in 3. Sent. Dist. 23. q. 2. a. 2. sol. 3.

(2) Cfr. S. Th. qq. dd. de Ver. q. 11. a. 1.

subjunctiva, ut causa effectui. Etenim obiectum aliquod tunc fit evidens alicui potentiae cognoscitiae, quando actu manifestatur ei, ipsam determinando ad sui cognitionem. Et ideo evidentia obiectiva et subjunctiva sibi mutuo respondent, ita ut actu una nequeat esse sine alia. *Quapropter iudicium subjunctive evidens numquam poterit esse falsum.*

PROBATUR PRIMA PARS.

241. *Evidentia est ea obiecti manifestatio intellectui facta, qua intellectus videt formam vel naturam significatam per praedicatum inesse subiecto vel cum subiecto identificari.* Atqui intellectum videre obiectivam convenientiam praedicati cum subiecto eique adhaerere absque formidine de oppositi veritate unum et idem est, secus enim intellectus simul videret et non videret obiectivam convenientiam praedicati cum subiecto. Ergo evidentia determinat intellectum ad assensum certum, nempe est causa certitudinis, quae definitur *determinatio mentis ad unam partem contradictionis absque formidine oppositi.*

242. *Assensus causatus ab evidentia est infallibilis.* Etenim assensus certus causatus ab evidentia potest esse vel de primis principiis, vel de rebus existentibus, vel de conclusione aliqua scientifica, quae fuerit per ratiocinium resoluta in principia immediate evidentiis.

Iamvero in primo casu intellectus nequit falli neque per se, neque per accidens. Nam, ut demonstrabimus in 3. parte Logicae Maioris, in primis principiis praedicatum est de ratione subiecti; subiectum autem est obiectum proprium nostri intellectus, circa quod intellectus neque per se, neque per accidens falli potest (n. 231) (1).

In secundo casu in tantum intellectus falleretur, in quantum deciperetur a sensibus. Iamvero quando habetur evidentia, constat intelligenti sensus fuisse rite dispositos et ad obiectum rite applicatos, ita ut neque per se neque per accidens falli potuerint. Sic dum cernimus in meridiana luce solem, evidentiam habemus de eius praesentia, splendore, calore etc.

In tertio casu, qui est proprius evidentiæ mediatae, intellectus falleretur, si ratiocinatio non fuisset rite peracta. Atqui quum habemus evidentiam resolutionis conclusionum in principia immediate evidentiæ, intuemur in ipsis principiis rectitudinem illationis. Ergo etiam in isto casu evidentia causat assensum infallibilem. Sic quum ita discurro: « Omne totum est maius sua parte. Sed Italia est pars Europæ. Ergo Europa est maior Italia »; in lumine primorum principiorum intelligo conclusionem fuisse rite resolutam in sua principia. Et sane ratiocina-

(1) S. Th. 1. p. q. 85. a. 6.

tioni allatae aequivalet sequens: « Quum immediate evidens sit omne totum esse maius sua parte; si Italia, quae est pars Europæ, non esset ista minor, esset simul et non esset pars Europæ, quod contradictionem implicat, est nempe contra ipsa prima principia rationis » (1).

PROBATUR SECUNDA PARS.

243. *Quoad primum membrum.* Certitudinem posse causari in intellectu per imperium voluntatis propter extrinsecam auctoritatem alicuius fide digni, quotidiana experientia docemur.

Et sane, quum unusquisque nostrum propter imperfectionem humani intellectus et propter adiuncta individualia de quamplurimi enuntiationibus ignoret utrum praedicatum convenientiam subiecto, nec valeat de eis intrinsecam evidentiam assequi; poterit fidendo assertioni alicuius qui huiusmodi veritates perspectas habeat, imperare libera sua voluntate intellectui assensum firmum enuntiationi testificatae, admittendo eam tamquam veram absque formidine oppositi. Quando enim intellectus non cogitur ab evidentia, voluntas potest *directe* movere intellectum ad assensum certum. Sic amicus credit amico, discipulus magistro, rudis astronomo de futura eclipsi.

Iudicamus enim in pluribus adiunctis decens esse atque utile, immo etiam necessarium, alienis attestationibus fidere; atque honorificum existimamus, si ali nostræ assertioni credant; vituperosum, si credere renuant. Quicumque enim libere suum intellectum determinat ad firmiter adhaerendum alicui enuntiationi tamquam verae propter nostram attestationem, iudicare debuit nos fide dignos, videlicet tales qui ea in re neque fallamur, neque alios fallere velimus, quum in his duobus consistat auctoritas faciens fidem.

244. *Quoad secundum membrum.* Ad hoc ut voluntas prudenter moveat intellectum ad *assensum certum* propter auctoritatem extrinsecam alicuius praecedere debet *iudicium certum de credibilitate* testificantis.

Et sane, bonum propositum voluntati tamquam effectus assensus eliciendi ab intellectu non propter intrinsecam veritatis manifestationem sed ex imperio voluntatis propter auctoritatem testificantis, esse debet bonum proportionatum naturae rationali. Iamvero assensus firmus in falsitatem, numquam causare poterit bonum proportionatum naturae rationali, cuius propria perfectio consistit in assequitione veritatis. Ergo ad hoc ut voluntas prudenter moveat intellectum *ad assensum certum* praecedere debet iudicium certum de testimonii credibilitate in quo iudicio imperium voluntatis fundetur.

(1) Conf. S. Th. qq. dd. de Verit. q. 14. a. 1.

COROLLARIUM I.

DE CRITERIO VERITATIS.

245. *Evidentia est criterium veritatis.* Etenim vocando criterium veritatis id per quod nos certificamur de assecutione veritatis talis profecto erit ipsa intellectualis intuitio veritatis. Qui enim intuetur ipsam veritatem, idest ipsum nexus obiectivum inter praedicatum et subiectum, nequit dubitare de assecutione veritatis, quia secus intueretur simul veritatem et non intueretur, quod repugnat in terminis. Atqui talis est evidentia adæquate accepta quam in Praenotionibus sub n. IV. explicavimus. Ergo evidentia est criterium veritatis.

246. *Immediate evidentiæ non sunt demonstrabilia.* Falluntur et in circulum vitiosum incidunt, qui putant ad criterium veritatis habendum demonstranda esse facta et principia immediate evidentiæ. Quia omnis demonstratio fundari debet in aliquo facto et principio immediate evidenti, puta in veracitate facultatum cognoscitivarum et in principio contradictionis. Attamen non excluditur aliqua *indirecta* demonstratio et *ad hominem*, qua etiam Aristoteles usus est contra negantes prima principia.

COROLLARIUM II.

DE TRADITIONALISMO.

247. Errant Traditionalistæ, qui autumant humanam mentem non posse certitudinem assequi nisi mediante auctoritate extrinseca alicuius testificantis. Nam non solum præsupponi debet certitudo circa nostras intellectiones, volitiones, sensations et existentiam; sed etiam impossibile esset nobis fidem aliis adhibere absque certitudine de veritate primorum principiorum deque testificantium credibilitate.

Obilientibus mentem creatam utpote fallibilem non posse iudicare de veritate; **respondebis:** nequit iudicare de omni veritate, *Conc.*; de veritatibus eius captui accommodatis, *Subd.*; infallibilitate *imparticipata*, *Conc.*; infallibilitate *participata*. Nego.

COROLLARIUM III.

DE SCEPTICISMO.

248. Errant et sibi metipsis contradicunt sceptici, qui de omnibus nos dubitare debere asserunt.

Nam 1º quam plurima ita evidentia sunt, ut ne ipsi sceptici de his dubitent. Sic, nisi prorsus desipuerint, non dubitant de propria existentia, vita, locutione, iuribus, necessitate comedendi, dormiendi et similibus.

2º Eorum assertio ipsis contradicit: nam si verum est de omnibus esse dubitandum, saltem de hac veritate dubitare non licebit, nempe de omnibus esse dubitandum.

3º Insuper rectae rationi contradicunt, quae naturaliter nos ducit ad hanc sententiam firmam ratamque habendam, nempe: *quemadmodum principia naturalia essentia stabilia sunt, sic etiam principia cognoscendi stabilia sint, necesse est* (1).

Caeterum sententiam scepticorum non modo falsissimam esse atque naturae repugnantem, sed omnis scientiae atque virtutis fundamenta evertere nemo est qui non videat. Id ulterius patebit ex solutionibus obiectionum, quas afferemus sub n. 252.

249. Varias classes scepticorum suae aetatis Aristoteles exagitat et refutat in Lib. IV. Metaphysicorum, cuius argumenta pœclare evolvit S. Thomas a Lectione VII. ad XVII. Praecipuae horum sectae fuerunt a) *Pyrronici*, qui duce Pyrrone asserebant rerum tantum apparentiam esse admittendam ut certam, non vero realitatem, quamvis non negaverint inquiri posse veritatem de huiusmodi realitate, ac propterea sceptici seu *quaesitores* appellati sunt; b) *Academicci*, qui ducibus Archesila et Carneade, omnia prorsus incerta esse affirmabant. Utriusque sectae historiam narravit et errores suscepit Sextus Empiricus.

Nostra autem aetate post exortam haeresim protestanticam Scepticismum absurdorem Pyrronico et Academicu ab inferis excitarunt permuli haeretici atque apostatae, ac præsertim Baylius, Humius et *transcendentales* omnes, qui Kantum sequuti, dubitant de propria existentia eamque inter phænomena amendant. Sed de his redibit sermo, quum de origine humanae cognitionis agemus.

Animadversiones ad solvendas difficultates.

250. I. *Distingue infallibilitatem per essentiam et absolutam ab infallibilitate per participationem et relativam.* Solus Divinus Intellectus est infallibilis per essentiam et absolute idest quoad omnes veritates. Intellectus autem creatus est infallibilis per participationem luminis increati et solum relate ad prima principia et ad ea quae in prima principia potuit resolvere. De hoc lumine intellectuali ait S. Thomas (2): « Huiusmodi autem rationis lumen, quo principia huiusmodi sunt nobis nota, est nobis a Deo inditum, quasi quedam similitudo increatae veritatis in nobis resultantis ».

II. *Distingue fallibilitatem per se a fallibilitate per accidens.* Intellectus noster non est fallibilis *per se*, sed tantum *per accidens*, videlicet, nisi

(1) Cfr. S. Th. qq. dd. de Verit. q. 16. a. 2.

(2) QQ. dd. de Verit. q. 11. a. 1.

recte utatur lumine et discrus rationis aut non fulciatur testimonio infallibili, poterit falli circa ea, quorum evidentiam non habet.

III. Praecipuae errandi cause sunt *praeiudicia, pravus affectus, negligentia, defectus Logicae, et pravitas magistrorum*. Attamen humanus intellectus, qum sit natura sua ordinatus ad veritatem, et non necessitetur ad assensum nisi ab evidentia; poterit, absolute loquendo, errorem quemlibet devitare, non praebendo firmum assensum, donec assecutus fuerit certitudinem fundatam aut in intrinseca evidentia veritatis, aut in extrinseca auctoritate testimonii infallibilis.

IV. Distingue varias acceptiones vocis fides. Nam a) aliquando *fides* sumitur pro causa assensus fidei, nempe pro veracitate hominis « in quantum est causa quod credat quis etiam de his quae non videt; et sic dicit Tullius (lib. 1. Offic. c. 8.) quod fides est fundamentum iustitiae, fidem pro fidelitate accipiens » (1).

b) Aliquando sumitur pro assensu veritatibus, quae non sunt immediate evidentes, etiamsi per demonstrationem evadant evidentes: « adhuc magis extenso nomine omnis certitudo quae fit per rationem humanam, etiamsi per visionem inducat, dicitur *fides*, secundum quod argumentum dicitur ratio rei dubiae faciens fidem » (2).

c) Aliquando sumitur pro omni assensu intellectuali imperato a voluntate propter extrinsecam auctoritatem, quamvis non sit certus sed tantum probabilis.

d) Tandem sumitur pro assensu certo in unam partem contradictionis imperato a voluntate et ab intellectu elicto in obsequium testificantis. Haec quae stricto sensu est fides, potissime locum habet in fide supernaturali, qua credimus veritates a Deo revelatas unice in obsequium Dei revelantis.

OBJECTIONES.

251. Obiect. 1^a. Ad hoc ut evidentia causaret certitudinem, intellectus humanus deberet esse infallibilis. Atqui intellectus humanus non est infallibilis. Ergo etc.

Resp. Dist. mai. deberet esse infallibilis quoad proprium obiectum directe apprehensum et prima principia, *Conc.*, quoad alia, *Subdist.*; quatenus resoluta in prima principia, *Conc.*, non resoluta in prima principia, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* (cfr. n. 250. I. II.).

Obiect. 2^a. Nos habemus evidentiam non solum de proprio obiecto intellectus, sed de multis complexis. Ergo saltem quoad haec evidentia nequit esse causa certitudinis.

Resp. Dist. antec. per resolutionem in prima principia, *Conc.*, immediate, *Nego. Nego conseq.* Quomodo autem evidentia primorum prin-

(1) S. Th. in 3. Sent. Dist. 23. q. 3 in fine *Expositio testus*.

(2) *Ibid.*

piorum non exigit aliam infallibilitatem, quam eam, quae est de obiecto proprio intellectus, dicemus agentes de *Primis Principiis* (1).

Obiect. 3^a. Nos asserimus intellectum non falli circa obiectum proprium et consequenter circa prima principia, quia potentia immaterialis nequit falli circa suum obiectum neque per se neque per accidens. Atqui hoc ipsum demonstramus virtute primorum principiorum. Ergo committimus fallaciam petitionis principii, quae vocatur *circulus vitiosus*.

Resp. Conc. mai. Dist. min. demonstratione proprie dicta, *Nego*; declaratione rei evidentis, ad quam admittendam sufficit cognoscere significationem terminorum, *Conc.* Nam, ut plenus videbimus in 3. parte Logicae, non omnia demonstrari possunt, neque debent, sed ea tantum quae non sunt immediate evidentes.

Obiect. 4^a. Si quaelibet potentia immaterialis infallibiliter proprium obiectum attingeret voluntas semper bene ageret, quia eius obiectum proprium est bonum. Atqui voluntas saepe male agit, ex. gr. quum peccat. Ergo falsum est potentiam immaterialel infallibiliter attingere proprium obiectum.

Resp. Dist. mai. Voluntas semper bene ageret, hoc sensu quod semper appeteret aliquid sub ratione boni, *Conc.*; hoc sensu, quod semper appeteret bonum recte ordinatum ad ultimum finem, *Nego. Contrad. min.* quatenus appetit malum, *Nego*; quatenus appetit bonum aliquid particolare absque debito ordine ad finem ultimum, *Conc.* Voluntas nequit moveri nisi a bono, et ideo etiam quando homo vult sibi inferre aliquod malum, puta mortem, id vult sub ratione boni, quia appetit in morte cessationem aerumnarum et similia (2).

Obiect. 5^a. Si intellectus noster esset infallibilis circa evidentia, nullus erravisset circa veritates immediate evidentes. Atqui multi erraverunt circa prima principia, quia negaverunt ea esse vera. Ergo.

Resp. Conc. mai. Nego min. Dist. rat. additam: negaverunt ore, *Conc.*, intellectu, *Nego*. Impossibile enim est hominem ratione utentem serio haec principia negare, si intelligat verba quae profert. De talibus ait S. Thomas (3): « Nihil est adeo verum, quin voce negari possit. Nam et hoc principium notissimum, quod non contingit idem esse et non esse, quidam ore negaverunt. Quaedam autem adeo vera sunt, quod eorum opposita intellectu capi non possunt: et ideo in interiori ratione eis obviari non potest, sed solum in exteriori, quae est per vocem ».

Obiect. 6^a. Si ratiocinium, quo fit resolutio in prima principia, causaret infallibiliter veritatem, nullus error daretur in scientiis. Atqui

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 17. a. 3. ad 2.

(2) Cfr. S. Th. 1. p. q. 19. a. 9; q. 82. a. 2. ad 1. 1. 2. q. 8. a. 1. etc.

(3) In I. Poster. lect. 19.

multi errores dantur in scientiis, ut appareat ex discordia philosophorum. Ergo saltem evidenter mediata non causat infallibiliter veritatem.

Resp. *Dist. mai.* Nullus error daretur in perfectis scientiis, in quibus revera sit resolutio in prima principia, *Conc.*; in scientiis imperfectis, in quibus haec resolutio non semper fieri potest, *Nego. Contrad. min.*; et *nego conseq.* Discordia eorum, qui philosophorum nomine digni sunt, quique minime obstinantur in praeiudiciis educationis vel sectae, non est circa evidenter, sed circa opinabila tantum.

Obiect. 7^a. In ratiocinando memoria utimur. Sed memoria est fallax. Ergo impossibile est ut per demonstrationem assequamur infallibiliter veritatem.

Resp. *Dist. mai.* semper utimur memoria, *Nego*; aliquando, *Subdist.* ita ut per intellectus reflexionem examinare valeamus ea, quae memoria refert, *Conc.*; ita ut destituamur hac potestate, *Nego. Dist. min.* memoria est fallax, quatenus non semper neque facile reminiscitur eorum, quae alias arripuit, *Conc.*; quatenus, sufficienti reflexione adhibita, posset referre falsum, *Nego et nego cons.*

Obiect. 8^a. Intellectus moveri potest non solum indirecte, sed etiam directe a voluntate. Sed voluntas est libera. Ergo voluntas etiam in rebus evidentibus potest efficere ut intellectus non determinetur ad assensum.

Resp. *Dist. mai.* quoad enuntiationes inevidentes, *Conc.*; quoad evidentes, *Nego. Conc. min. et neg. conseq.*

Obiect. 9^a. Ut conclusio inferatur a principiis, debet eius notitia praecontineri in principiis. Atqui ad id requiritur, ut conclusio iam cognoscatur ab eo, qui cognoscit principia. Ergo omnis evidenter est immediata.

Resp. *Dist. mai.* Debet praecontineri *virtute, Conc.; actu, Nego. Contradist. min. et nego cons.* (1).

Obiect. 10^a. Cognitio intellectus nostri praesupponit cognitionem sensuum. Sed sensus falli possunt. Ergo et intellectus.

Resp. *Dist. mai.* tamquam praebentem materiam obiecti, *Conc.*; tamquam causam principalem, *Nego. Dist. min.* Sensus falli possunt si non sint rite dispositi, *Conc.* Si sint rite dispositi, *Subd.* circa proprium sensibile, *Nego*; circa sensibilia communia, *Subdist.* sunt fallibles per accidens et ita ut error unius sensus corrigi possit per applicationem alterius sensus, *Conc.*; sunt fallibles per se, *Nego.* (cfr. nn. 234. ad 237.).

Obiect. 11^a. Cognitio est aliquid subiectivum, quum sit operatio immanens. Sed id, quod est subiectivum, est distinctum a rebus exterioribus. Ergo non potest nos ducere ad certam cognitionem de rebus.

Resp. *Dist. mai.* est aliquid subiectivum independens a reali influxu

(1) Cfr. S. Th. Poster. Analyt. lib. 1. lect. 3.

rerum exteriorum, *Nego*; dependens ab earum reali influxu, *Conc. Contr. min.* Quod est subiectivum est distinctum a rebus exterioribus ita ut, si eas cognoscatur, connectatur cum illis ut effectus cum causa et determinatum cum determinante, *Conc.* ut nullo modo connectatur cum illis, *Nego. Nego conseq.* Haec plene intelligentur ex dicendis in Psychologia de origine humanae cognitionis, deque habitudine inter sensibile in actu et sensum in actu.

OBIECTIONES SCEPTICORUM.

252. Obiect. 1^a. Prudens est cohibere assensum ad cavendum errorem. Ergo scepticismus est approbandus.

Resp. *Dist. antec.* in rebus dubiis, *Conc.*, in rebus evidentibus, vel ab infallibili auctoritate propositis, *Nego.*

Obiect. 2^a. Qui de omnibus dubitat, ab omni errandi periculo est securus. Ergo scepticismus est amplectendus.

Resp. *Nego antecedens.* Nam ipsum universale dubium est pessimus error, atque repugnat ipsi naturae intellectivae, quae est ad veritatem assequendam ordinata.

Obiect. 3^a. Philosophus nihil debet admittere absque demonstratione. Sed in qualibet demonstratione aliqua supponuntur indemonstrata. Ergo Philosophus de omnibus dubitare debet.

Resp. *Nego maiorem. Conc. min. et nego cons.* Demonstratio absque principiis non egentibus demonstratione est impossibilis, quum careret proprio fundamento, atque esset simul demonstratio et non esset.

Obiect. 4^a. Scepticus refutari non potest absque petitione principii. Ergo eius positio manet immobilis.

Resp. 1. Neque fatui refutari possunt, quia amiserunt usum rationis; neque bruta, neque arbores, neque lapides, quia ratione carent. Si ergo sceptici rationis lumine sponte orbantur, concedimus eos esse irrefutabiles, ut caetera ratione carentia.

Resp. 2. Scepticus nequit refutari directe, *Conc.*; indirecte et argumentis ad hominem, *Nego*. Cfr. S. Thomam in XI. Metaph. lect. 6. post medium: « Ostendit a quibus praedicta opinio removetur etc. ».

THESIS XVII.

Testimonium historicum iis adiungetis communiri potest, ut causet certitudinem de rei testificatae existentia.

PRAENOTIONES.

253. I. *Testes* vocantur qui alicuius facti notitiam alteri communicant. Dicuntur testes *immediati* sive *oculati*, si propriis sensibus factum percepint; *mediati* sive *auriti*, si ex aliorum testimonio: hi autem vo-